

ФОРМИ НА ФИНАНСИРАНЕ НА КЛЪСТЕРИТЕ В БЪЛГАРИЯ

Христо Иванов

Университет за национално и световно стопанство, София

Резюме

Клъстерите са отличителна характеристика на почти всяка една съвременна национална и регионална икономика. Целта на статията е да се изследват формите на финансиране на клъстерите в България и да се изведат най-значимите приходни пера за тях. Един от най-значимите източници на финансиране на клъстерите в България са постъпленията от реализацията на проекти по оперативните програми на ЕС. На този етап използваните средства от оперативните програми на ЕС не постигат необходимия икономически ефект за развитието на клъстерите в България.

Ключови думи: клъстери, финансиране на клъстери.

Keywords: clusters, financing of clusters.

JEL: M20.

Увод

Клъстерите са отличителна характеристика на почти всяка една съвременна национална и регионална икономика. Този извод важи с пълна сила за икономически развитите нации. Клъстери се формират в най-различни отрасли на икономиката като производство на текстил в Северна Италия, корабостроене в Глазгоу, финансови услуги в Лондон и др. Те се явяват и важен фактор за постигането на целите на Европейския съюз - изграждане на икономика, основаваща се на знания и иновации, насърчаване на по-екологична и по-конкурентоспособна икономика. Клъстерите заемат значимо място както в индустриалната политика на Европейския съюз, така и в регионалната му политика и провежданите научни изследвания.

1. Същност на клъстерите

Според някои автори теорията за клъстерите започва да се оформя още от Алфред Маршал [5], развива се през годините, а в края на XX век въз основа на разработките на Майкъл Портьър се превръща в нов подход за икономическо развитие. Според Портьър клъстерите могат да бъдат определени като географски концентрации от свързани помежду си компании и институции в специфична сфера [6]. Те могат да включват доставчици на различни машини, съоръжения, услуги и специализирана инфраструктура. Често клъстерите се разширяват в посока производители на допълващи продукти и към компании и индустрии, свързани от общи технологии и ресурси. Освен това, те могат да включват и различни институции като университети, търговски асоциации, местни власти, държавни институции, неправителствени организации, които да оказват специализирано обучение, научно-развойна дейност, техническа и административна подкрепа. Клъстерите придобиват все по-

голямо значение за устойчивото икономическо развитие на различните региони и страни [4]. Те оказват значително влияние върху предприятията в отделен регион, както и създават различни ползи за местното население. Развитие на клъстери се наблюдава във всички страни, като етапът на тяхното възникване е различен [3].

2. Форми на финансиране на клъстерните инициативи

Ефективното финансиране на клъстерите се явява основен фактор пред тяхното развитие. Танушев коментира финансирането и в частност развитието на капиталовите пазари като фактор за развитието на пазарната икономика [7]. Основните източници на финансиране на клъстерите в България са: членски внос, целеви вноски, дарения, завещания, спонсорство, участие в проекти и програми, допълнителна стопанска дейност и други. Обикновено източниците на финансиране са определени в устава на клъстера. Най-често размерът на членския внос и целевите вноски се определя с решение на общото събрание. В повечето случаи размерът на членския внос е символична сума и не е достатъчен за издръжката на клъстера – осъществяване на дейността на клъстера и провеждане на клъстерни инициативи.

Едно от най-значимите приходни пера за клъстерите в България са постъпленията от реализацията на проекти по оперативните програми на ЕС. В рамките на последните два програмни периода са обявени две процедури, които пряко касаят клъстерите в България и дават възможност за набавянето на значителни финансови постъпления, които да се използват за развитието им:

- процедура BG161PO003-2.4.02 „Подкрепа за развитието на клъстерите в България“, оперативна програма „Развитие на конку-

рентоспособността на българската икономика” 2007–2013;

- процедура BG16RFOP002-2.009 „Развитие на клъстери в България”, оперативна програма „Иновации и конкурентоспособност” 2014–2020 г.

3. Подкрепа за развитието на клъстерите в България

Основната цел на процедурата е да допринесе за създаването и развитието на клъстери в България като фактор за повишаване на конкурентоспособността на българските предприятия чрез предоставянето на подкрепа за изграждане и укрепване на административния и управленски капацитет на клъстера, развитие на продуктите и услугите, разширяване на пазарните позиции, привличане на нови членове на клъстера, както и насърчаване на инвестициите в съвременни технологии и оборудване за общи клъстерни дейности [9].

Допустими дейности по процедурата са:

- изграждане и подкрепа на административното тяло на клъстера;
- дейности за привличане на нови членове в клъстера;
- инвестиционен компонент.

В рамките на процедурата са финансирани 27 проекта на български клъстери. Общият бюджет на проектите възлиза на 15 048 хил. лв., като размера на предоставената безвъзмездна финансова помощ е 10 157 хил. лв. Най-голям размер на безвъзмездна финансова помощ са получили:

- ДЗЗД „Иновации в България” – 1 990 хил. лв.;
- Сдружение „Клъстер Проектиране и строителство” – 518 хил. лв.;
- ДЗЗД „ИКТ Клауд клъстер” – 379 хил. лв.;
- ДЗЗД „Клъстер за медицински туризъм” – 378 хил. лв.;
- ДЗЗД „Клъстер за развитие на публично-частното партньорство в България” – 374 хил. лв.;
- Сдружение „Клъстер инвеститори в зарядна инфраструктура и електрически превозни средства” (КИЗИЕПС) – 366 хил. лв.;
- Занаятчийски клъстер ООД – 360 хил. лв.

През 2017 г. Изпълнителната агенция за малки и средни предприятия извършва категоризация на 67 клъстера, преминали през процес на акредитация. Клъстерите са разпределени в три категории: в начален етап на развитие, развиващи се и развити. Акредитирането на клъстерите се осъществява на доброволен принцип, но в същото време се явява задължително условие при участие в проектно предложение по

процедура BG16RFOP002-2.009 „Развитие на клъстери в България” на Оперативна програма „Иновации и конкурентоспособност” 2014–2020 г.

Съгласно Методология за категоризиране на клъстери [8], за да бъдат акредитирани клъстерите следва да отговорят на шест критерия за допустимост, касаещи правната им форма, броя на юридическите лица и др. Кандидатите, които преминават успешно оценката за допустимост биват оценявани по шест основни критерия: „Сътрудничество между членовете на клъстера” – 17 точки; „Структура, устойчивост и клъстерни членове” – 39 точки; „Стратегическо планиране” – 7 точки; „Резултати на фирмите членове на клъстера” – 20 точки; „Научно-изследователска и развойна дейност на клъстера” – 8 точки; „Интервю с представители/членове на клъстера” – 9 точки (включва подкритерии, свързани с координатия на клъстера и анализ на структурата на клъстера).

В зависимост от получения брой точки, кандидатите са разпределени в една от следните три категории:

- Клъстери в начален етап на развитие – над 20 точки и включват минимум седем юридически лица и/или еднолични търговци. В тази категория са отнесени 42 клъстера;
- Развиващи се клъстери – над 40 точки и включват минимум десет юридически лица и/или еднолични търговци и поне едно висше учебно заведение или научно-изследователска организация. В тази категория са отнесени 21 клъстера;
- Развити клъстери – над 70 точки и включват минимум петнадесет юридически лица и/или еднолични търговци и поне едно висше учебно заведение или научно-изследователска организация. В тази категория са отнесени 4 клъстера.

Процедурата по категоризация на клъстерите може да се използва като основа за определяне на ефективността от реализацията на процедурата „Подкрепа за развитието на клъстерите в България”. От всички финансирани по процедурата клъстери няма категоризирани като клъстери в начален етап на развитие или като развити клъстери. Само два клъстера преминават успешно процеса по акредитация: Сдружение „Клъстер инвеститори в зарядна инфраструктура и електрически превозни средства” и Сдружение „Клъстер заваряване и заваръчни технологии”. И двата клъстера са категоризирани като развиващи се. Всички останали клъстери, не успяват да се възползват в необходимата степен от финансирането по процедурата, така че да се утвърдят на полето на бизнеса в Бълга-

рия.

4. Развитие на кълъстери в България

Основната цел на процедурата е предоставяне на подкрепа за коопериране и създаване на кълъстери в България, развитие на капацитета и интернационализацията на вече създадените такива като фактор за повишаване на конкурентоспособността и бизнес развитието [10].

Допустими дейности по процедурата са:

- изграждане и подкрепа за организационно-административно укрепване на кълъстера;
- коопериране, създаване на сътрудничество и интернационализация;
- развитие на споделени инфраструктура и ноу-хау.

В рамките на процедурата са одобрени за финансиране 29 проекта, от които 22 проекта на кълъстери в начален етап на развитие и 7 на развиващи се кълъстери. В категория „Кълъстери в начален етап на развитие“ са одобрени проекти с общ обем на допустимите разходи на проектите в размер на 9 491 хил. лв. и общ размер на безвъзмездната финансова помощ в размер на 7 593 хил. лв. Размерът на безвъзмездната финансова помощ варира от 227 хил. лв. до 391 хил. лв., като с най-голям размер са:

- Сдружение „Кълъстер Бултехнопласт“ – 391 хил. лв.;
- Сдружение „Културен кълъстер България“ – 390 хил. лв.;
- Сдружение „Лудогорие индустриален кълъстер“ – 390 хил. лв.;
- Кълъстер „Мехатроника ООД“ – 389 хил. лв.;
- Сдружение „Кълъстер на малките и средни износители“ – 389 хил. лв.;
- Сдружение „Кълъстер на кабелни оператори Сим Нет“ – 389 хил. лв.;
- Кълъстер „Иновативни решения за здраве“ – 385 хил. лв.;
- Кълъстер „Фестивалите в България“ – 384 хил. лв.

В категория „Развиващи се кълъстери“ са одобрени проекти с общ обем на допустимите разходи на проектите в размер на 14 171 хил. лв., и общ размер на безвъзмездната финансова помощ в размер на 9 825 хил. лв. Разпределението на безвъзмездната финансова помощ при развиващите се кълъстери е както следва:

- Кълъстер за развитие и обучение на лекари по дентална медицина – 1 499 хил. лв.;
- Сдружение „Кълъстер за развитие на енергийно ефективно осветление“ – 1 498 хил. лв.;
- Сдружение „Кълъстер за образование, обучение и квалификации“ – 1 466 хил. лв.;

- Сдружение „Кълъстер Айтос“ – 1 448 хил. лв.;
- Сдружение „Информация, знание, възможности“ – 1 447 хил. лв.;
- Сдружение „Кълъстер Тракия Икономическа зона“ – 1 244 хил. лв.;
- Сдружение „Кълъстер Клийнтех България“ – 1 222 хил. лв.

5. Други процедури, по които български кълъстери са реализирали проекти

Кълъстерите от България не използват в достатъчна степен възможностите на останалите оперативни програми и другите инструменти на Общността за финансиране на проекти. Изследването идентифицира едва четири кълъстера, които са получили финансиране извън оперативната програма, свързана с конкурентоспособността.

Първият от тях е Сдружение „Кълъстер за образование, обучения и квалификации“. Освен одобрения проект по процедура „Развитие на кълъстери в България“, сдружението е бенефициент по процедура BG05M9OP001-4.001 „Транснационални и дунавски партньорства за заетост и растеж“, където изпълнява проект BG05M9OP001-4.001-0097-C01 с наименование „Дизайн лаб“. Той е финансиран от Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ 2014–2020 г., съфинансирана от Европейския съюз чрез Европейския социален фонд.

Кълъстер „Мехатроника и автоматизация“ е реализирал редица проекти по програма ФАР на ЕС като проект BG 2005/017-586.04.02 Инициативи за развитие на кълъстери, проект „Интегриран комплекс за високотемпературен разкрой на листов материал“ и проект „Плазмено заваряване“.

Освен това, кълъстер „Мехатроника и автоматизация“ е участвал в проект „Разработване и внедряване на информационна система за оценка на компетенциите на работната сила по браншове и региони“. Проектът е осъществен от Българска стопанска камара – съюз на българския бизнес с финансовата подкрепа на Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“ 2007–2013, съфинансирана от Европейския социален фонд и Република България.

Браншова асоциация полимери осъществява проект „Европейско законодателство за пластмасопереработващата промишленост“, финансиран от Европейската комисия по Програмата за насърчаване развитието на бизнеса (Business Support Program (BSP)) в България, Румъния, Гърция, Хърватска и Турция.

Последният идентифициран кълъстер от тази група е Черноморски енергиен кълъстер. Той реализира проект „Кълъстерен подход за подоб-

ряване използването на човешките ресурси в сферата на енергийната ефективност на сгради и съоръжения”. Проектът е финансиран чрез безвъзмездна финансова помощ по Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси” 2014-2020, компонент 1 на процедура „Транснационални и дунавски партньорства за заетост и растеж”.

Заклучение

Въпреки провежданата политика на ЕС за създаване на повече клъстери на световно ниво все още е ограничен броят на развитите клъстери в България. Един от факторите за бъдещото им развитие е тяхното финансиране и ефективността от използването на финансовите средства. Налице са множество източници на финансиране на клъстерите в България, като те са заложени в устава на съответния клъстер. В голяма част от случаите размерът на членския внос представлява символична сума, която не представлява достатъчен източник за издръжката на клъстера.

На национално равнище няма национална програма за развитието на клъстери, която да се финансира със средства от националния бюджет. Едно от най-значимите приходни пера за клъстерите в България са постъпленията от реализацията на проекти по оперативните програми на ЕС. Основната част от постъпленията са по линия на оперативна програма „Развитие на конкурентоспособността на българската икономика” 2007–2013 и оперативна програма „Иновации и конкурентоспособност” 2014–2020 г. На този етап клъстерите от България не използват в достатъчна степен възможностите на останалите оперативни програми и другите инструменти на Европейския съюз за финансиране на проекти.

Налице е необходимост от повишаване на ефективността на инвестираните средства от оперативните програми на ЕС. Стъпка в правилна посока е категоризацията на 67 клъстера, извършена от Изпълнителната агенция за малки и средни предприятия. Но тя не бива да се разглежда като крайна точка. На категоризация не са се подложили някои от големите клъстери в страната като Фондация „Клъстер информационни и комуникационни технологии”, Морски клъстер България, Клъстер „Мехатроника и Автоматизация”, Специализиран клъстер институт по облекло и текстил. Всички те са отличени с бронзов знак от Европейската инициатива за отлично качество на клъстерите.

Използваните средства от оперативните програми на ЕС не постигат необходимия икономически ефект за развитието на клъстерите в България. Често финансовите механизми, из-

ползвани от българското правителство за подкрепа на развитието на клъстерите стимулират интерес в създаването на нови клъстерни образувания с единствената цел от получаване на проектно финансиране. Това води до наличието на изключително голям брой нововъзникнали клъстери, значително надвишаващ този на редица развити страни с опит в клъстерното развитие [1]. Основният проблем е липсата на стратегическа перспектива пред финансирането на клъстерните инициативи. Това, от своя страна, води и до неефективно използване на отпусканите средства.

Благодарности

Статията представя резултати от проект на тема „Развитие на клъстерните инициативи в България: състояние, предпоставки и предизвикателства”, финансиран от Университет за национално и световно стопанство, София, България [2].

Литература

1. Славова, И., Банкова, Й. Национална клъстерна политика в България: същност и основни характеристики. *Известия*. 2. 2016. стр. 191–207.
2. Славова, И., Банкова, Й., Иванов, Х. *Развитие на клъстерните инициативи в България: състояние, предпоставки и предизвикателства*. Издателски комплекс – УНСС. София. 2018.
3. Oxford Research. *Cluster policy in Europe. A Brief summary of Cluster Policies in 31 European countries*. 2008 [<http://www.clusterobservatory.eu/system/modules/com.gridnine.opencms.modules.eco/providers/getpdf.jsp?uid=100146>].
4. Ivanov, I. *Clusters and Security*. Chapter of Regional Development, Entrepreneurship and Local Production Systems. Faculty of Economics Matej Bel University in Banská Bystrica. Slovakia. 2015. pp. 17–21.
5. Marshall, A. *Principles of Economics*. Palgrave Macmillan. 2013. First edition 1890.
6. Porter, M. *Clusters and the New Economics of Competition*. Harvard Business Review. November-December 1998.
7. Tanushev, C. Theoretical Models of Dividend Policy. *Economic Alternatives*. Issue 4. 2016. pp. 299–316.
8. *Методология за категоризиране на клъстери по процедура BG16RFOP002-2.009 „Развитие на клъстери в България”*. [<https://www.cee.bg/index.php/news-and-events/news/10-bg16rfop002-2-009>].
9. Процедура BG16PO003-2.4.02 „Подкрепа за развитието на клъстерите в България”. [<https://www.eufunds.bg/archive2018/index.php/bg/pogramen-period-2014-2020/operativni-programi-2014-2020/obyavi-za-nabirane-na-proektni-predlozheniya/item/13838-bg16po003-2-4-02-podkrepa-za-razvitiето-na-klasterite-v-balgariya>].
10. Процедура BG16RFOP002-2.009 „Развитие на клъстери в България”. [<https://www.eufunds.bg/archive2018/index.php/bg/p>]

rogramen-period-2014-2020/operativni-programi-
2014-2020/obyavi-za-nabirane-na-proektni-

predlozheniya/item/16210-bg16fop002-2-009-
razvitie-na-klasteri-v-balgariya].

FORMS OF FINANCING THE CLUSTERS IN BULGARIA

Christo Ivanov

University of National and World Economy, Sofia, Bulgaria

Abstract

Clusters are a striking feature of almost every contemporary national and regional economy. This paper attempts to investigate the forms of financing of clusters in Bulgaria and to point out the most significant revenue sources. One of the most significant sources of revenues for clusters in Bulgaria is the receipts from the implementation of European Union operational programmes projects. At this stage the invested resources from the operational programmes of EU do not achieve the needed economic effect for development of the clusters in Bulgaria.